

Милица М. Маринковић¹
Универзитет у Торину, Италија

МЕТОДЕ РАДА И ПРОЈЕКТИ ЛЕКТОРАТА НА ДАЉИНУ У НАСТАВИ СРПСКОГ ЈЕЗИКА НА УНИВЕРЗИТЕТУ У ТОРИНУ

Иако се дигиталне технологије већ дуже време користе у настави страних језика као додатно и интерактивно средство, последње године, обележене светском пандемијом, показале су нам да интернет, када је то неопходно, може (мора?) постати једини простор за извођење наставе.

Ни српски језик није изузетак у том погледу, те је настава лектората на Универзитету у Торину, као и других предмета, била потпуно одржана на даљину. Насупрот иницијалним негативним очекивањима, софтвери и алати за спровођење наставе су задовољили потребе наставника и студената током часова, а наизглед неформалнији амбијент извођења наставе је охрабрио студенте да у њој активније учествују.

У раду ћемо представити начин одвијања пројектне наставе, лекторатске пројекте као што су стварање дигиталног речника глагола и глаголских колокација и реализација заједничког видео-садржаја, али и званичне универзитетске пројекте у којима је лекторат учествовао. Осврнућемо се и на додатна, недигитална средства која се могу користити у онлајн настави и учинити је, на неки начин, мање виртуелном.

Кључне речи: лекторат на даљину, српски језик, глаголске колокације, пројектна настава

1. Увод

Током година обележених светском пандемијом, настава лектората на Универзитету у Торину² је у потпуности одржавана на даљину, али овакав начин извођења наставе није пореметио основне карактеристике и начин рада лектората. Представимо методе рада које смо заступали током наставе

¹ milica.marinkovic@unito.it

² Приказани пројекти и резултати рада проистичу из искуства аутора текста као лектора за српски језик на Универзитету у Торину током академске 2021/2022. године.

на даљину, вид пројектне наставе који се добро уклапа у наставу онлајн, као и пројекте које смо реализовали на институционално-универзитетском нивоу и на нивоу лектората. Полазећи од ученичког корпуса, објаснићемо на који смо начин приступили обради глагола и њихових колокација, у циљу стварања заједничког дигиталног материјала, као и како смо мотивисали студенте да користе језик ван наставе и у оквиру своје студентске заједнице. У завршном делу рада ћемо указати и на невербалне облике комуникације и традиционална средства која су нам помогла да физички активирамо студенте и учинимо часове интерактивнијим.

2. Карактеристике лектората на даљину

Основне одлике лектората српског језика у Торину током академске 2021/2022. године биле су мање и хомогене групе, одн. групе од петоро до осморо студената. Ипак, када је реч о матерњем језику студената, једна група је била хетерогена због двоје немачких студената на размени у оквиру Еразмус програма, као и једне студенткиње италијанско-хрватског порекла, чије се познавање нашег језика заснивало углавном на дијалекатском говору. И поред ових разлика у пореклу, можемо рећи да су сви студенти започели учење српског језика на истом нивоу, односно без предзнања.

На часовима лектората је био заступљен комуникативни метод како би студенти овладали нарочито вештинама усменог изражавања и разумевања. Поред комуникативног метода, на лекторату смо практиковали и комбиновани метод, нарочито директни метод на почетним часовима, када смо користили и предмете, покрете и гестове у комуникацији, затим и аудио-лингвални метод који подразумева опис слике или краћег видео-садржаја, смишљање могућег заплета у филму на основу добијених информација о ликовима итд.

Спроведену наставу можемо дефинисати као пројектну наставу (енг. Project Based Learning), у складу са описом који јој дају Петровић и Хоти: „оријентисана на ученике, даје и простор и контекст у коме могу да сарађују и истражују проблеме и изазове из света који их окружује. Ради се о сасвим другачијем приступу учењу, јер се, уместо преношења чињеница, фаворизују процеси истраживања, упитаности и активне сарадње како би се решио неки изазов или проблем“ (Петровић, Хоти 2020: 6).

С тим у вези, трудили смо се да од сваке групе студената створимо виртуелну групу као заједницу уче(с)ника, која сама по себи представља амбијент учења, те су и активности лектората и одабир слободних тема били у складу са талентима и интересовањима студената. На тај начин је било остварено кооперативно учење као вид комуникативног метода, одн. учење кроз сарадњу студената, који су били задужени за реализацију заједничких пројеката у којима је свако од њих имао јасно одређену улогу.

Тежили смо и томе да усмеримо студенте на аутентичне материјале које успешно могу користити у учењу језика ван наставе, узимајући у обзир нарочито аудио-визуелне садржаје доступне на друштвеним мрежама и на Јутјубу који представљају реалне језичке ситуације, у складу са њиховим потребама и интересовањима. Потреба студената за комуникацијом задовољена је и учешћем у пројекту Е-Тандем, о којем ће бити речи у даљем тексту, у току којег је био примењен и интеркултуралан приступ.

Дакле, поред примене и вежбања усвојеног градива на часовима језика, часови лектората су подразумевали и много креативних елемената, а студенти су били активни учесници у креирању наставног материјала, одабирају тема, аудио-визуелних садржаја. Стога можемо рећи да смо тежили реализацији лекторског часа онако како га дефинише Весна Крајишник (2016: 12–13), што подразумева примену наученог на часовима језика, вежбања, конверзацију и употребу функционалног језика, подстицање усменог изражавања, изложеност аудио-визуелним садржајима који представљају аутентичне језичке ситуације, активно учествовање студената у креирању наставног материјала, непрекидну интерактивност између лектора и студената, као и између самих студената.

Када је реч о техничкој страни извођења наставе, користили смо различите званичне и незваничне софтвере и технолошка средства. Од званичних универзитетских софтвера у редовној су употреби били Вебекс (Webex), наша виртуелна учионица веома слична Зуму (Zoom), као и Мудл (Moodle) платформа у унапређеној верзији са много могућности за стварање аудио-визуелних материјала, диктата, вежби слушања, квизова, интерактивних садржаја, форума, дневника, глосара, галерија слика итд. Поред тога, унутар курсева на Мудлу омогућене су и додатна комуникација и размена садржаја између предавача и студената, као и између самих студената, у складу са потребама формиране виртуелне заједнице уче(с)ника.

Поред званичних софтвера и платформи, у настави је од велике важности била и употреба друштвених мрежа, посебно језичких профила на Инстаграму који се баве српским језиком као страним, затим различитих платформи за креирање интерактивних материјала и квизова, али и бесплатних апликација које су студенти радо користили, као што су Сербоверб, (Про) говори, Наш језик. Ова средства су током пандемије била једини начин да се студенти међусобно повезују, размењују информације и учествују у заједничким пројектима.

3. Факултетски пројекат на даљину: Е-Тандем

Током пандемије студенти лектората су радо прихватили учешће у Е-Тандему, универзитетском онлајн пројекту у којем су имали прилику

да вежбају конверзацију са изворним говорницима и откривају међусобне културолошке разлике. С обзиром на то да студенти не живе у Србији и да током пандемије нису били у могућности да путују, Е-Тандем је био од велике важности за њих. Овај пројекат се спроводио две узастопне академске године³ на Департману за стране језике и књижевности Универзитета у Торину, у сарадњи са Универзитетом у Крагујевцу.

Циљеви Е-Тандема били су побољшање комуникативних способности на матерњем језику партнера, одн. на језику који се изучава на факултету, боље упознавање партнера и његовог друштвеног и културолошког контекста, размена знања и искустава на универзитетско-пословном плану или у слободном времену, али и интерпретација и бележење података путем дневника. Дневници садрже веома вредне повратне информације за мерење напретка студената, али и за методику наставе, као што су теме и трајање сусрета, новоусвојени морфолошки и синтаксички елементи, богаћење речника, културолошка изненађења, тзв. „културолошки шокови“, лични утисци о сваком сусрету и др. Међутим, „дневник представља и веома важан корак у когнитивном процесу због тога што стимулише промишљање и рефлективност о томе како „учим да научим“ и може да се усредсреди на разне аспекте процеса учења“ (Бањанин, Гуљелми 2011: 319), док завршни упитник сумира искуства и задовољство учесника и даје смернице за будуће пројекте.

Такође, студенти су редовном комуникацијом могли да упознају и други важан сегмент комуникације, а то су невербални фактори који утичу на разумевање и који се културолошки разликују, те је самим тим био заступљен и интеркултуралан приступ. Водећи разговор на одређену тему кроз коју су представљали и лична искуства доживљена у датој култури, студенти су упоређивали матерњу културу с културом партнера. Овде не треба занемарити још један битан аспект, а то је цивилизација, јер није правилно говорити само о култури датог народа када се бавимо његовим друштвом, историјом и уметношћу, већ и о цивилизацији, одн. о свим оним културолошким моделима које припадници датог народа усвајају и деле као високе друштвене вредности (Балбони 2008). Поред тога, аутор закључује да управо непознавање цивилизацијских вредности дате културе доводи до безуспешног „повезивања“ с њеним представницима, као и да се дате вредности могу најбоље спознати кроз аудио-визуелни садржај и интернет (Балбони 2008).

³ Реч је о академској 2020/2021. и академској 2021/2022. години.

4. Онлајн пројекти лектората – дигитални речник глаголских колокација и реализација снимка за инстаграм

Поред званичних онлајн пројеката, наш лекторат је спровео у дело и два интерна пројекта, важна за ангажовање студената и њихово самостално учење језика, као и за даљи рад лектората.

Један од пројеката је креирање заједничког дигиталног речника глагола како би се олакшао процес претраге одговарајућих глагола у различитим ситуацијама, током учења или превођења. Одабрали смо глаголе и граматичке колокације чији је главни колокат глагол, јер „глагол, према теорији валентности, заузима централно место у реченици тако што својом семантиком отвара могућност остварења различитих актаната, чиме учествује у моделовању пропозитивне структуре“ (Дражић 2014:165).

С обзиром на то да не постоји адекватан српско-италијански речник, нити било који други лексикографски приручник који би дао информације о високофреквентним глаголима, овај материјал, лако доступан и употребљив, у складу је са језичким потребама студената, а дигитални формат омогућава непрекидно допуњавање глагола и веома лаку претрагу. Прва фаза процеса реализације овог материјала је подразумевала анализу значења и различитих употреба глагола и њихових колокација од стране студената. У другој фази, студенти су уносили у заједнички речник реченичне примере из аутентичних језичких ситуација, које нису довољно заступљене у уџбеницима за почетни ниво. Ти примери, које су студенти могли прочитати у књигама, новинама, на интернету, чути у разговору, филму, песми, или смислити уз накнадну проверу лектора, могу значајно побољшати њихово учествовање у реалним комуникационим ситуацијама, јер „из перспективе српског језика као страног, али, дакако, и не само из ње, важно је утврдити, а затим у настави применити одговарајуће типове вежбања, степен облигаторности и форму допуне пунозначних глагола и, супротно томе, степен слабљења њиховог значења, те семантички садржај и морфосинтаксичке карактеристике њихових допуна“ (Дражић 2014: 166).

Сваки студент је био задужен за одређени број глагола који су претходно били употребљени на часовима, додајући нове глаголе сличних значења или оне који су се природно „наметали“ током конверзације. Дакле, одабир глагола је вршен, с једне стране, на основу материјала из уџбеника и других наставних материјала које смо користили, а онда и на основу комуникативних потреба студената. На пример, приликом обраде теме традиције, празника и обичаја, студенти су један део лексике усвајали на основу дидактичког материјала, а други део је био сачињен од оних глагола и колокација који су били неопходни како би се објасниле регионалне разлике у традицији. Притом, термини везани за културу једне земље или регије веома често

немају егзактне преводне еквиваленте, те су колокације и перифразе једина решења како би се дати феномени описали на страном језику.

Самим тим, студенти су увидели како треба учити глаголе, јер су веома често користили новонаучени глагол у погрешном секундарном значењу или у погрешној колокацији, ослањајући се на свој језик: *Стивано сам цићеле* уместо *Обуо сам цићеле/Обуо сам се*, *Узео сам кафу* уместо *Поишо сам кафу*. Из ових примера можемо приметити да главни проблем не представљају само колокације у српском језику, већ и колокације у матерњем, јер ће оне у нашем језику често као еквивалент имати јединствену глаголску лексему (италијански: *стивани себи цићеле*, српски: *обуши се*). Како би се овакве грешке свеле на минимум, важно је „на прави начин приступити обради глаголских перифраза у настави српског као страног, што имплицира фокусирање како на њихову формалну структуру тако и на значење које имају, те правила њихове употребе и дистрибуције“ (Ајџановић 2016: 53).

Дакле, комбинација лексема у колокацији на једном језику не одговара нужно дословној преводној комбинацији на страном језику, тако да, иако колокације формално не спадају у наставни садржај на почетним нивоима, сматрамо да је њихово увођење ипак потребно од самог почетка, у складу са комуникативним потребама студената. Веома је важно и то да студенти на сваком часу имају прилику да са лектором провере тачност употребе глагола у одређеним колокацијама.

Учествовањем у стварању заједничког материјала, студенти су увидели да се учење вокабулара не своди на „учење нових речи, него је то често учење познатих речи у новим комбинацијама“ (Дражић, Ајџановић 2011: 36). Стварајући сопствени материјал као део целокупног пројекта, студенти су применили усвојену лексику, знања о конјугацијама, времену, али и глаголском виду на почетном нивоу. Главни циљ пројекта је био усвајање глагола у функционалном језику како би се повезале лексика и граматика, али и употреба глагола у контексту и различитим ситуацијама, нарочито колокација које је требало пронаћи и забележити у што већем броју примера. Процес креирања материјала се заснивао на одликама активне наставе „која је заснована на аспектима селекције и контекстуализације и функционалности лексике. На овај начин се у потпуности задовољава потреба студената да семантичке вриједности које исказују на матерњем језику исказу и на српском не правећи, при том, типичне грешке и постижући пуну семантичку прецизност у изражавању“ (Крајишник 2011:130–131).

Поред главног циља, успешно је остварен и додатни циљ, а то је освешћено коришћење језика, одн. препознавање граматичких структура у напамет наученим фразама, у шта смо се могли уверити на основу бројних примера које су студенти забележили (примера ради, уочавање глагола *имаши* у врло рано наученом изразу *Нема на чему*).

ВИДЕТИ	<p>Да ли ме видиш? Мој деда више не види. Дуго се нисмо видели. Видимо се! Не видим ништа, све је мрачно! На мору сам видела делфина.</p>
ВЕЖБАТИ	<p>Да ли вежбаш? Вежбама свако јутро. Да ли она довољно вежба клавир?</p>
ГЛЕДАТИ	<p>Шта гледаш? Сада друкчије гледам на то. Моја соба гледа на море. Гледај да дођеш на вријеме. Шта вас двоје гледате? Волим да гледам фудбал. Цео дан сам гледала телевизију.</p>
ДОБИТИ	<p>Ја сам добио писмо од универзитета. Они сви су добили стипендију за Ерасмус. Победник је добио награду зато што је добио у трци. Добила сам на тежини. Добио сам поклон. Добили су на лутрији. Добила сам цвеће као поклон. Јуче је било хладно и добио сам температуру.</p>
ЖИВЕТИ	<p>Живим у овој кући већ двадесет година. Живите живот без страха. Живим од посла.</p>
ИМАТИ	<p>Ми имамо једну мачку и два пса. Колико имаш година? Имам десет година. Нема на чему. Шта има ново?</p>
КРАСТИ/УКРАСТИ	<p>Украли су ми торбицу. Деца краду трешње. Украо си ми срце.</p>
ПАСТИ	<p>Мој пас је пао у базен. Ја сам пао на испиту из француског. Обично падне на памет овај пример.</p>
ПРАТИТИ	<p>Пратим предавање. Не пратим инфлуенсере на Инстаграму. Детектив прати лопова.</p>
СЛИКАТИ (СЕ)	<p>Она се слика за Инстаграм. Он увек слика фотографије зато што је фотограф. Он слика портрете. У цркви можеш да гледаш, али не можеш да сликаш.</p>
СКРЕНУТИ	<p>На крају трга скрени десно. Због ветра, брод је скренуо. Кад он говори, много скрене.</p>

Табела 1. Неки од забележених примера колокација из сјугуеннској корпуса

Наше искуство је показало да студенти памте колокације и да им је процес учења речи на овакав начин занимљивији од меморисања нових речи из текста који се обрађује на часу.

Поред овог успешног пројекта, осмислили смо и један снимак за друштвене мреже, нарочито за Инстаграм, ТикТок и Фејсбук, у оквиру пројекта који смо именовали „Учим језик док радим оно што волим“. Знајући колико је битно да се усвајање језика настави и ван часова, желели смо да мотивишемо студенте да се повежу са изворним говорницима на друштвеним мрежама и да покажу како уче српски језик у ваннаставним околностима. С намером смо одабрали реализацију и објаву видео-садржаја на Инстаграму, јер „када се Инстаграм уведе у заједницу учења, платформа охрабрује студенте да међусобно сарађују у групним радовима, нарочито ако је циљ групног рада реализација заједничког снимка, на захтев предавача“⁴ (Мансор, Нормализа 2017). Наше искуство је потврдило да студенти радо прихватају да се снимају док говоре српски језик и описују како и када га уче, користећи неформалне методе и ситуације (у кафићу, у шетњи, у куповини, док једу, док уче да свирају, читају, кувају, гледају серије или разговарају са пријатељима).

Циљеви овог пројекта су били усвајање језика у свакодневним ситуацијама, увођење страног језика у аутентичан живот студената, у складу са њиховим интересовањима, успостављање контакта са изворним говорницима и, на крају, реализација заједничког видео-садржаја „рил“⁵, који су студенти могли да објаве на својим профилима и поделе са пријатељима широм света.

5. Традиционална средства у настави на даљину

С обзиром на то да је настава спровођена онлајн, трудили смо се да у њу укључимо елементе који би допринели „оживљавању“ часова, чинећи их мање виртуелним. Користили смо се паралингвистичком комуникацијом кроз мимику, гест, слику и предмете.

Рад од куће нам је помогао да у настави користимо аутентичне материјале и предмете које тешко налазимо на факултету, као што су различити одевни предмети, прибор за јело, фотографије, музички инструменти, предмети из непосредног окружења које свакодневно користимо, алат за хобије и др. На овај начин је сваки студент могао да опише своју реалну животну ситуацију и навике, а такође смо могли и да боље изведемо неке лудичке активности као

⁴ Превод са енглеског је наш.

⁵ „Рил“ (енг. Reel) је кратак видео-запис који се објављује на друштвеним мрежама. Када је реч о језичким профилима на друштвеној мрежи Инстаграм, „рил“ је аудио-визуелан садржај едукативно-забавног карактера, дакле занимљив и користан за учење језика.

што су паковање кофера за одмор, одлазак на пусто острво или облачење и опис одеће у складу са замишљеном ситуацијом (разговор за посао, тренинг, елегантна вечера, маскенбал...). Вежбање императива и описа слике кроз игру „птичице“ било је веома занимљиво и могуће у онлајн настави. Пре почетка ове игре сваки учесник би добио од предавача дигиталну фотографију из часописа на основу које би давао упутства другом учеснику: *Исирави се, Сијави наочаре, Окрени се лево, Насмеј се, Сијустии лаву...* Циљ игре је да се дају и разумеју тачна упутства, као и да завршна поза одговара фотографији с почетка игре.

Кинезичка комуникација је била веома заступљена у виду гестикулације као језичке реакције на питање или задатак, фацијалне експресије при испољавању емоција и мишљења, у виду покрета, глуме и пантомиме. Важно је нагласити да су ови видови комуникације пожељни и у учионици, нарочито на почетним нивоима учења, када наглашена глума или пантомима предавача помаже студентима да сликовито и дуготрајно запамте нове речи и изразе.

6. Закључак

У раду смо приказали начин извођења лектората на даљину током пандемије на Универзитету у Торину. Универзитетски пројекат Е-Тандем, као и пројекти лектората показују да је могуће успешно обављати наставу и усвајати језик на даљину.

Објаснили смо процес стварања заједничког речника глагола и глаголских колокација, полазећи од студентског корпуса, који свакако може бити допуњаван новим колокацијама већ постојећих глагола унутар њега, као и потпуно новим лексемама, онако како их студенти срећу током учења језика.

Указали смо на значај приступа колокацијама од самог почетка учења језика, како би се избегле касније потешкоће у њиховом разумевању. Овај пројекат, као и реализација студентског видео-садржаја за друштвене мреже, произилазе из процеса активне наставе која је извођена онлајн. Циљано коришћење друштвених мрежа током ваннаставних активности помогло је студентима да изађу из кругова институционализоване дидактике и да приступе учењу језика у различитим и аутентичним контекстима. Повратне информације из ових пројеката корисне су и за дидактику, јер предавач може да предвиди потребе будућих студената и да у наставни материјал унесе садржај у складу са стварним језичким потребама и интересовањима студената, али и да израђује додатна вежбања.

У завршном делу рада указано је укратко на имплементацију неких традиционалних видова комуникације или лудичких активности како би се онлајн настава „оживела“ и приближила природној интеракцији. Ове идеје

могу послужити као надахнуће предавачима у припремању часова уживо, јер оне повећавају мотивацију и заинтересованост ученика, као и њихову усредсређеност на наставну активност.

Литература

- Ajdžanović, J. (2016). Modalni glagoli i njihovi perifrazni ekvivalenti u nastavi srpskog jezika kao stranog. У: В. Крајишник (ур.), *Српски као страни језик у теорији и пракси III*, Београд: Филолошки факултет, Центар за српски као страни језик, 51–59.
- Balboni, P. (2008). *Cultura, civiltà e interculturalità*, Università di Venezia. http://www.chersi.it/listing/neoassunti2008/6lingua_straniera/1361.pdf Датум последњег приступа: 8. 2. 2023.
- Banjanin, Lj. i Guljelmi, L. (2011). (Tele)tandem kao instrument u učenju stranih jezika: pilot-projekat: srpski i italijanski. У: В. Крајишник (ур.), *Srpski jezik kao strani u teoriji i praksi II*, Београд: Филолошки факултет, Центар за српски као страни језик, 313–334.
- Дражић, Ј. (2014). *Лексичке и граматичке колокације у српском језику*. Нови Сад: Филозофски факултет.
- Дражић, Ј. и Ајџановић, Ј. (2011). Лексички приступ учењу страног језика. У: В. Крајишник (ур.), *Српски као страни језик у теорији и пракси II*, Београд: Филолошки факултет, Центар за српски као страни језик, 29–38.
- Крајишник, В. (2011). Лексички аспекти у српском као страном језику. У: В. Крајишник (ур.), *Српски као страни језик у теорији и пракси II*, Београд: Филолошки факултет, Центар за српски као страни језик, 123–132.
- Крајишник, В. (2016). Нека питања из методике наставе српског као страног језика. У: В. Крајишник (ур.), *Српски као страни језик у теорији и пракси III*, Београд: Филолошки факултет, Центар за српски као страни језик, 7–26.
- Mansor, N. and Normaliza, A.R. (2017). N. Mansor, A.R. Normaliza, Instagram in ESL classroom, *Man in India*, 97, 107–114. https://www.researchgate.net/publication/321016352_INSTAGRAM_IN_ESL_CLASSROOM Датум последњег приступа: 8. 2. 2023.
- Петровић, М. и Хоти, Д. (2020). *Приручник за пројектну наставу и наставу на даљину*. Београд: НАЛЕД.

Milica Marinković

**I METODI DIDATTICI E I PROGETTI DEL LETTORATO A
DISTANZA NELL'INSEGNAMENTO DELLA LINGUA SERBA PRESSO
L'UNIVERSITÀ DEGLI STUDI DI TORINO**

Riassunto

Le lezioni all'Università di Torino durante la pandemia globale sono state tenute interamente a distanza. Contrariamente alle aspettative negative iniziali, i software e gli strumenti per l'insegnamento hanno soddisfatto le esigenze di insegnanti e studenti, mentre l'ambiente di insegnamento apparentemente più informale ha permesso agli studenti di parteciparvi più attivamente.

Nel lavoro si presentano i metodi della didattica a progetto, i progetti istituzionali e i progetti interni del Lettorato, come la realizzazione di un dizionario digitale dei verbi e delle collocazioni verbali e la realizzazione di un contenuto video per i *social*. Sono state illustrate alcune risorse aggiuntive, non digitali, che possono essere utilizzate nell'insegnamento online e renderlo meno virtuale.

Parole chiave: lettorato a distanza, lingua serba, collocazioni verbali, didattica a progetto